

ใบความรู้ที่ ๑ เรื่อง ประเภทของบทเพลงไทย
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ เรื่อง การจำแนกประเภทของบทเพลงไทย
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ประเภทของบทเพลงที่ใช้สำหรับการบรรเลง
รายวิชา ศิลปะ รหัสวิชา ศ๒๑๑๐๒ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

เพลง คือทำนองที่ได้ประดิษฐ์ขึ้นโดยมีสัดส่วน มีจังหวะ วรรคตอนและสัมผัสถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของดุริยางคศิลป์เช่นเดียวกับบทกวีที่แต่งขึ้น โดยใช้ถ้อยคำ เสียง อักษร สระ และวรรณยุกต์ตามกฎแห่งฉันทลักษณ์ เพลงหนึ่งจะมีที่จังหวะ กี่ท่อน ไม่บังคับ แต่แบบแผนของไทยที่มีมาแต่โบราณ ท่อนๆ หนึ่งจะมีไม่น้อยกว่า ๒ จังหวะหน้าทับ (มนตรี, ๒๕๐๗)

ประเภทของบทเพลงไทย สามารถแบ่งตามลักษณะของการนำไปใช้ได้ ดังนี้

๑. ประเภทบทเพลงที่ใช้สำหรับการบรรเลง หมายถึง เพลงที่ใช้สำหรับเครื่องดนตรีบรรเลงเพียงอย่างเดียว ไม่มีการขับร้อง หรือไม่มีการประกอบ มีดังนี้

๑.๑ เพลงโหมโรง หมายถึง เพลงที่ใช้บรรเลงเริ่มต้นของการบรรเลง หรือการแสดง มีความหมายบอกให้ทราบว่า พิธีหรืองานจะเริ่มขึ้นแล้ว และยังเป็นการอัญเชิญเทพยดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้มาประชุม สโมสรในงาน เพื่อจะได้เป็นสิริมงคลแก่เจ้าภาพ และผู้ร่วมงาน เพลงโหมโรงแบ่งออกเป็นหลายชนิดดังนี้

๑.๒ เพลงหน้าพาทย์ เพลงที่บรรเลงประกอบกิริยาเคลื่อนไหว หรือกิริยาการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ สัตว์ วัตถุต่างๆ และอื่นๆ เช่น เดิน นอน วิ่ง กลายร่าง เกิดขึ้น สูญไป ไม่ว่าจะมองเห็นตัวจนโดยการแสดงโขน ละคร หรือกิริยาสมมติที่ไม่เห็นตัว เช่น การเชิญเทวดาให้เสด็จลงมาในพิธี ถ้าเป็นการบรรเลงประกอบกิริยานั้นๆ แล้ว เรียกว่า เพลงหน้าพาทย์ทั้งสิ้น เช่น

เพลงเชิด	ประกอบกิริยาไปมาไกลๆ หรือรีบเร่ง หรือรบกัน
เพลงเสมอ	ประกอบกิริยาไปมาใกล้ๆ จากห้องหนึ่งไปอีกห้องหนึ่ง
เพลงโอด	ประกอบกิริยาร้องไห้ สลบ หรือตาย
เพลงเหาะ	ประกอบกิริยาไปมาในอากาศของเทวดา
เพลงโล้	ประกอบกิริยาไปมาในน้ำทั้งของมนุษย์ สัตว์ หรือวัตถุ

๑.๓ เพลงเรื่อง เป็นเพลงที่นำมาบรรเลงติดต่อกัน โดยใช้บรรเลงประกอบพิธีต่างๆ ไม่มีการขับร้องมาเกี่ยวข้อง เช่น เพลงเรื่องทำขวัญ

๑.๔ เพลงทางเครื่อง เพลงที่ใช้บรรเลงต่อท้ายเพลงเถาเป็นเพลงที่มีทำนองสั้น มีอัตราจังหวะชั้นเดียว สนุกสนาน ครึกครื้น เพลงเดียวกันใช้สำเนียงเดียวกันจะใช้เพลงชุดใด ขึ้นอยู่กับเพลงเถาที่บรรเลงอยู่ก่อนหน้า

๑.๕ เพลงออกภาษา เพลงที่นำสำเนียงภาษามาเรียงกันต่างจากเพลงทางเครื่องคือ เพลงออกภาษาต้องบรรเลง ๔ ภาษาก่อน คือ จีน เขมร ตลุง พม่า แล้วจึงเลือกสำเนียงภาษาอื่นตามความเหมาะสม

๑.๖ เพลงลูกหมัด เป็นเพลงที่มีทำนองสั้น จังหวะเร็ว แสดงความหมายว่าเพลงที่บรรเลงนั้นจะจบลงแล้ว

๒. ประเภทบทเพลงที่ใช้สำหรับการขับร้อง หมายถึง เพลงที่ใช้เครื่องดนตรีบรรเลง ร่วมกับการขับร้อง มีดังนี้

๒.๑ เพลงเถา เพลงที่ขับร้องและบรรเลงที่บรรเลงติดต่อกัน โดยมีอัตราจังหวะลดหลั่นกัน ตั้งแต่อัตราจังหวะสามชั้น (จังหวะช้า) สองชั้น (จังหวะปานกลาง) ชั้นเดียว (จังหวะเร็ว)

๒.๒ เพลงตับ การนำเอาเพลงหลายๆ เพลงมาขับร้องและบรรเลงต่อเนื่องกัน มี ๒ ชนิดคือ

๑) เพลงตับเรื่อง คือเพลงที่นำมาบรรเลง และบรรเลงติดต่อกัน ยึดบทร้องที่เป็นเรื่องเดียวกัน ฟังได้ติดต่อกันเป็นเรื่องเดียวกัน ส่วนทำนองเพลงจะเป็นอย่างไรไม่ถือเป็นสำคัญ เช่น เพลงตับนางลอย เพลงตับนาคมาศ เป็นต้น

๒) เพลงตับเพลง คือเพลงที่นำมาบรรเลง และบรรเลงติดต่อกัน ยึดถือสำนวน ทำนองของเพลงที่สอดคล้องเหมาะสม และต้องอยู่ในอัตราจังหวะเดียวกัน ส่วนบทร้องจะเป็นอย่างไรไม่ถือเป็นสำคัญ เช่น เพลงตับลมพัดชายเขา เพลงตับเพลงยาว เป็นต้น

๒.๓ เพลงเกร็ด ใช้ขับร้องทั่วไป ผู้ประพันธ์ส่วนใหญ่ประพันธ์ขึ้นเพื่อความสนุกสนาน หรือเพื่อสอนใจ เนื้อหาอาจอยู่ในรูป ชมธรรมชาติ ชมผู้หญิง บรรยายความรัก

๒.๔ เพลงละคร หมายถึง เพลงที่บรรเลงประกอบการแสดง โขน ละคร และมหรสพต่างๆ ที่ใช้ประกอบการแสดง

ชื่อ-นามสกุล.....ชั้น.....เลขที่.....